

BRONČANI ANĐELI FRANCESCA CAVRIOLIJA NA OLTARU SV. ŠIMUNA U ZADRU

Radoslav Tomić

UDK 73.034.7 : 726.591.12 (497.13 Zadar) "16"

Izvorni znanstveni rad

Radoslav Tomić

Split, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture

U radnji se brončani anđeli, koji podržavaju škrinju sv. Šimuna u istoimenoj crkvi u Zadru, na temelju stilske analize, pripisuju mletačkom ranobaroknom kiparu Francescu Cavrioliju, vjernom suradniku Baldassare Longhene. Istodobno se izlažu i novi podaci i zapažanja o tom tipu oltara i njegovoj difuziji na područje pod utjecajem mletačke umjetnosti.

Gotovo da se i nije pisalo o brončanim anđelima koji nose škrinju sv. Šimuna u zadarskoj istoimenoj crkvi, iako su oni uz dubrovačke "Zelenice"¹ jedini kipovi u naravnoj veličini izliveni u bronci u umjetnosti Dalmacije prije 19. stoljeća. Interes povijesti umjetnosti bio je usmjeren prvenstveno na škrinju koju je za relikvije sv. Šimuna izradio u Zadru 1380. godine zlatar Franjo iz Milana po narudžbi hrvatsko-ugarske kraljice Elizabete, najznačajnijem zlatarskom radu hrvatskog srednjovjekovlja. Usredotočenost znanstvenika na škrinju posve je opravdana zbog njezine umjetničke i povijesne važnosti za Zadar, dugosoljetnu dalmatinsku metropolu.²

S obzirom da su i brončani anđeli od prvorazredne važnosti u korpusu barokne skulpture u Dalmaciji, iznosim nekoliko novih zapažanja o oltaru, anđelima, njihovu autoru i podrijetlu ovog tipa žrtvenika.

Kada je nakon brojnih peripetija odlučeno 1632. godine da se moći sv. Šimuna prenesu u crkvu sv. Stjepana, koja je zbog toga promijenila i ime, crkvi je uoči prijenosa sagrađeno novo svetište četvrtasta tlocrta po nacrtu zadarskog plemića Kornelija Nassisa dominikanca.³

¹ I. Fisković, Dubrovački "Zelenici", Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 31, Split 1991., 151-176. Anđeli u Zadru visoki su 175 cm.

² Vidi najnovije radove: I. Petricioli, Škrinja sv. Šimuna u Zadru, Zagreb 1983.; isti, Zadaski zlatar Toma Martinov, Radovi Filozofskog fakulteta Zadar 25 (12), Zadar 1986., 149-159.

³ T. Raukar - I. Petricioli - F. Švelec - Š. Peričić, Zadar pod mletačkom upravom (Prošlost Zadra

Francesco Cavrioli, Andeo s oltara sv. Šime, Zadar, crkva sv. Šime

Francesco Cavrioli, Andeo s oltara sv. Šime, Zadar, crkva sv. Šime

Po naredbi dalmatinskog providura i zapovjednika u borbi protiv Turaka Leonarda

Foscola, salivena su u Veneciji 1648. godine dva velika kipa anđela od bronce zaplijenjenih turskih topova i postavljena na rubove tada podignutog mramornog oltara da drže škrinju sa svečevim relikvijama.⁴ “Time se taj tip oltara u kojemu anđeli podržavaju ili adoriraju relikvije svetaca - najčešće patrona i gradskog zaštitnika - uvodi u dalmatinske crkve gdje postaje omiljen, šireći se sve do Kotora”.⁵

Francesco Cavrioli, Anđeo s oltara sv. Šime (detalji), Zadar, crkva sv. Šime

Kada je Venecija počela gubiti posjede na Orijentu (Kandija), Senat je 12. travnja 1646. godine odlučio da se podigne oltar u čast blaženom Lovri Giustinianiju, prvom patrijarhu Venecije, u katedrali S. Pietro di Castello.⁶ Oltar je projektirao čuveni mletački

3), Zadar 1987., 548, 551-552, sa starijom literaturom (L. Fondra, C. F. Bianchi).

⁴ I. Petricioli, Škrinja sv. Šimuna u Zadru, Zagreb 1983., 26; isti, Prošlost Zadra 3, Zadar 1987., 551-552.

⁵ R. Tomić, Oltar Giovannija Marije Morlaitera u benediktinskoj crkvi sv. Marije u Zadru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 31, Split 1991., 318, bilješka 5. Na temu kotorskog relikvijararnice treba osnažiti misao don Nika Lukovića da je Cabianca imao za njega uzor i inspiraciju u Parodijevu relikvijaru u bazilici sv. Ante u Padovi. “Najvažniji rad Kabjanke u Kotoru resi relikvijar katedrale sv. Tripuna, za koji se - po mom mišljenju - umjetnik nadahnuo na Cappella del Tesoro od Filipa Parodija, Berninijeva učenika, u bazilici sv. Antona u Padovi”. Usp. Kotor, Zagreb 1970., 98. (N. Luković, Skulptura i slikarstvo).

⁶ “... un altare omato, nel quale siano impiegati ducati diecimille in honore del detto beato nella chiesa cattedrale di san Pietro di Castello et sia rimesso in chiesa il suo capo che fu levato per occasione dellla fabrica di essa.” Usp. G. Vio, L’altare di San Lorenzo Giustiniani in San Pietro di Castello, Arte veneta 35, Venezia 1981., 209.

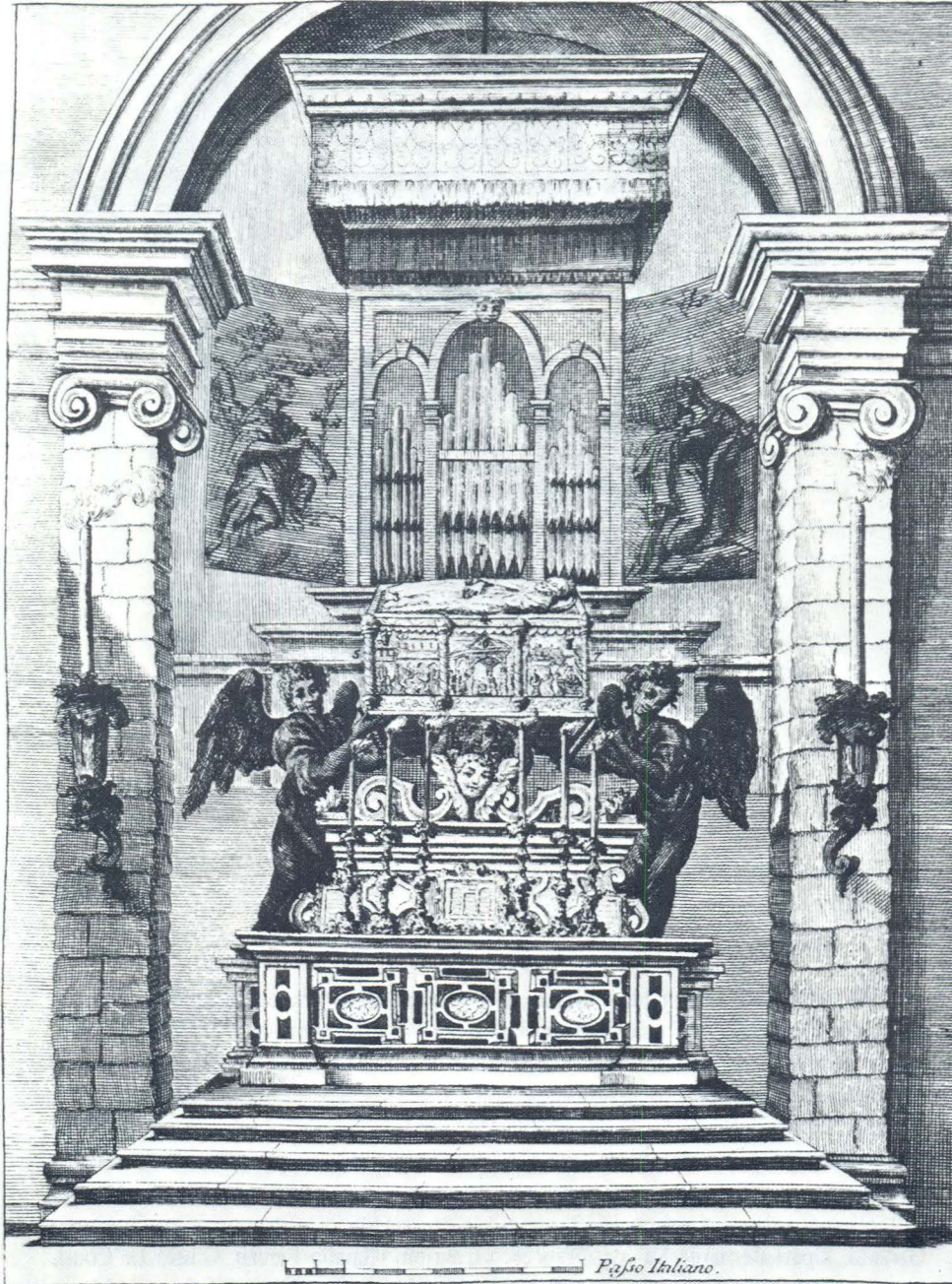
Francesco Cavrioli, Anđeo s oltara sv. Šime (detalj), Zadar, crkva sv. Šime

Oltar sv. Šime Zadar, crkva sv. Šime (fotografija s kraja 19. st.)

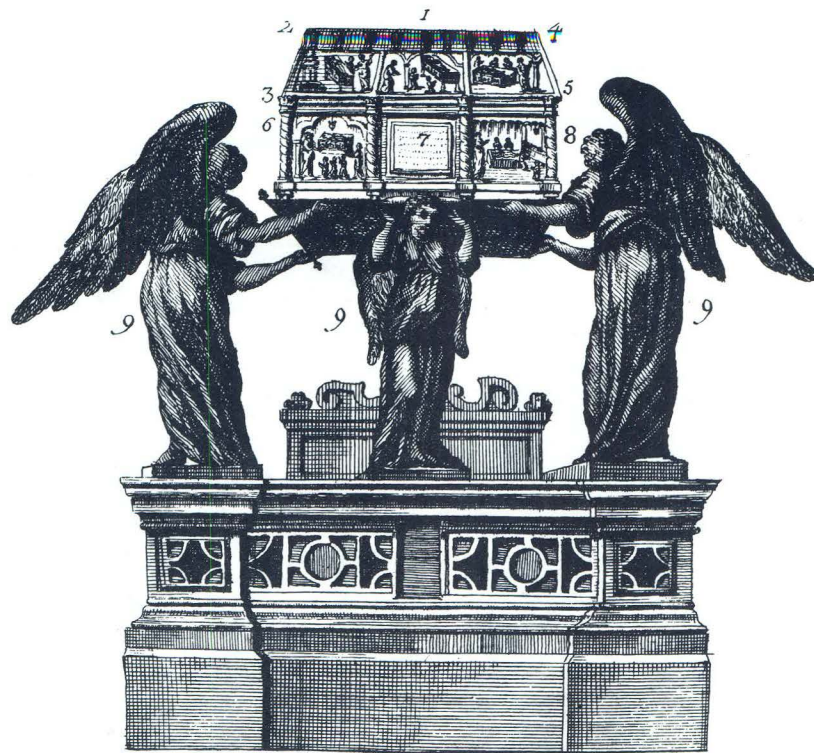

TABULA PRIMA

16. Basilika Augusti Petri del:

G. B. Pitteri, Oltar sv. Šime u Zadru

TABULA QVARTA

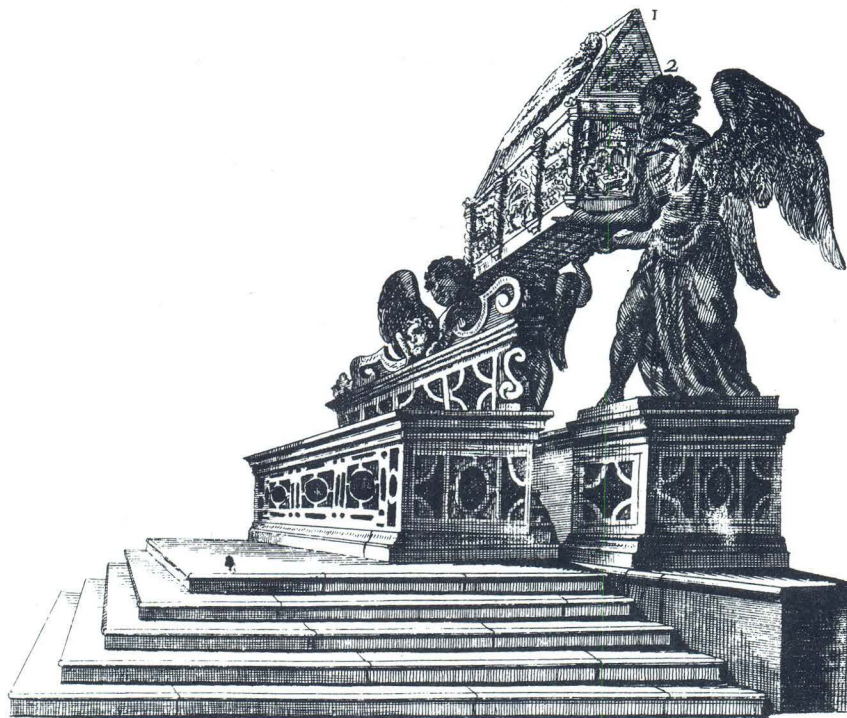
Is. Baptista Avgusti Piteri del.

G. B. Pitteri, Oltar sv. Šime u Zadru

arhitekt Baldassare Longhena, i njegov je model predöčen crkvenom kolegiju već 30. siječnja 1647. godine. Na izvedbi oltara i kipova koji ga ukrašavaju sudjeluje brojna umjetnička i obrtnička ekipa iz prve generacije baroknih kipara na lagunama. Uz dominantnog Longhenu, ključna ličnost ovog opsežnog rada u staroj mletačkoj katedrali njegov je vjerni suradnik, kipar Giusto Le Court. Uz njih se 1651. godine spominju brojna imena: Lorenzo Campello, trgovac drvom, Gerolamo Garzotti, kamenar-klesar (tagliapietra), majstor Battista, “teracar”, majstor Lunardo pok. Antonija, klesar, Francesco Cavrioli, rezač (intagliator) i drugi. Godine 1662. spominje se između ostalih, ponovno, Girolamo Garzotti, kipari Bernardo Falcon, Francesco Cavrioli, Claudio Pereau, Giusto Le Court, mozaicist Domenico Cadenazzi, a iduće godine kipari Melchiore Barthel te Jacopo i Marco Beltrame.⁷

⁷ G. Vio, n. dj. 209-217: Longhena, katalog izložbe, Milano 1982., 156-157.

TABULA SECUNDA

Pinxistia Augusti Piteri del.

G. B. Pitteri, Oltar sv. Šime u Zadru

Od svih navedenih, najčešće se spominje kipar Francesco Cavrioli koji je na oltaru izradio dva velika mramorna anđela koji nose urnu sa svečevim tijelom, te po ugovoru “portella di bronzo” s kojima se trebala zatvarati prednja strana urne, što spominju i dokumenti 25. kolovoza 1664. i 4. prosinca 1665. godine,⁸ dok su kao njegova djela prepoznata i tri brončana reljefa teoloških vrlina “Vjera”, “Ufanje” i “Ljubav” u gornjem dijelu stipesa.⁹

⁸ “... ducati quaranta contadi a Francesco Cavrioli scultore a conto di due statue di marmo fine, et la portella di bronzo per la tomba giusto la polizza dal Porto sottoscritta n. 129.”

“... ducati 30 contadi a Francesco Cavrioli scultor a conto di sue opere di bronzo per detto altar, polizza del porto sottoscritta n. 203.

Usp. *G. Vio*, n. dj., 215.

⁹ *P. Rossi*, L'altare di Francesco Morosini di San Pietro di Castello e la sua decorazione: qualche precisazione e aggiunta per il catalogo di Francesco Cavrioli, *Arte veneta* 42, Venezia 1988., 163-169.

I prvi poznati Cavriolini radovi, četiri anđela, Gospa s Djetetom i sv. Pavao, iz 1632. godine, nalaze se na oltaru koji je doduše započeo 1619. godine Mattia Carneri, ali nastavio i završio B. Longhena.¹⁰ Pišući o oltaru podignutom po oporuci prokuratora Francesca Morosinija od 7. svibnja 1641. godine u crkvi S. Pietro di Castello, P. Rossi je iznijela nekoliko novih podataka o ranobaroknoj mletačkoj skulpturi izrasloj u okruženju B. Longhene. Projekt za Morosinijev oltar dao je “messer Baldissera Longhena”, dok se u izvedbi, od 29. prosinca 1645. godine do završetka radova, spominje ime klesara Girolama Garzottija, a 28. studenog 1646. bilježi se i ime Francesca Cavriolija koji treba izraditi anđelčića u tjemenu lučnog otvora oltara, pa se u računskim izvještajima zapisuje: “a cassa ducati otto contati a Francesco Cavrioli scultor a conto de far un puttín nella seraglia del volto dell’altar”.¹¹ Naručeni anđeo s gustim zarezima kovrča stoji na monumentalnom, tektonski koncipiranom oltaru, kojemu je u sredini slika Rimljanina Francesca Ruschija.¹²

Uz Longhenu je vezan i sljedeći Cavriolin rad: alegorijski kip Venecije na monumentalnom stubištu samostana S. Giorgio Maggiore.¹³

Iz 1661. godine je i kip Uskrslog Krista u bronci na velikom Longheninom oltaru u crkvi S. Niccolò dei Tolentini. Taj je Krist jedino izvedeno djelo narudžbe po kojoj se od Cavriolija tražilo da izvede “sve radove u bronci”. O oltaru koncipiranom kao veliko svetohranište pisao je, publicirajući dokumente o njegovoj izvedbi N. Ivanoff 1945. godine, ističući da je “Sv. Gaetan iz Thiene inaugurirao u svom Oratoriju Božanske ljubavi običaj, danas posvuda proširen, izlaganja Presvetog Sakramenta, običaj, koji je dao oblik 17. stoljetnom oltaru okrunjenom edikulom u kojoj je pohranjena Pokaznica”. Po ugovoru Cavrioli je trebao izraditi u bronci 12 anđela, dvije figure Krista i dvoje vratnice, ali je realizaciju prihvaćene ponude omela umjetnikova smrt 1670. godine.¹⁴

Iz bilježaka budvanskog plemića i mletačkog građanina Krsta Ivanovića se zna da na Longheninu spomeniku Pesaro u S. Maria dei Frari u Veneciji rade osim G. Le Courta i M. Bartheta i kipari Michele Fabris (Ongaro) i F. Cavrioli. Cavrioli je, vjerojatno, autor brončanih skeleta na unutrašnjem dijelu grobnice-mauzoleja.¹⁵ Na Longheninjoj crkvi S.

¹⁰ C. Semenzato, *La scultura veneta del Seicento e del Settecento*, Venezia 1966., 84; Longhena, n. dj., 166.

¹¹ P. Rossi, n. dj. 163-169.

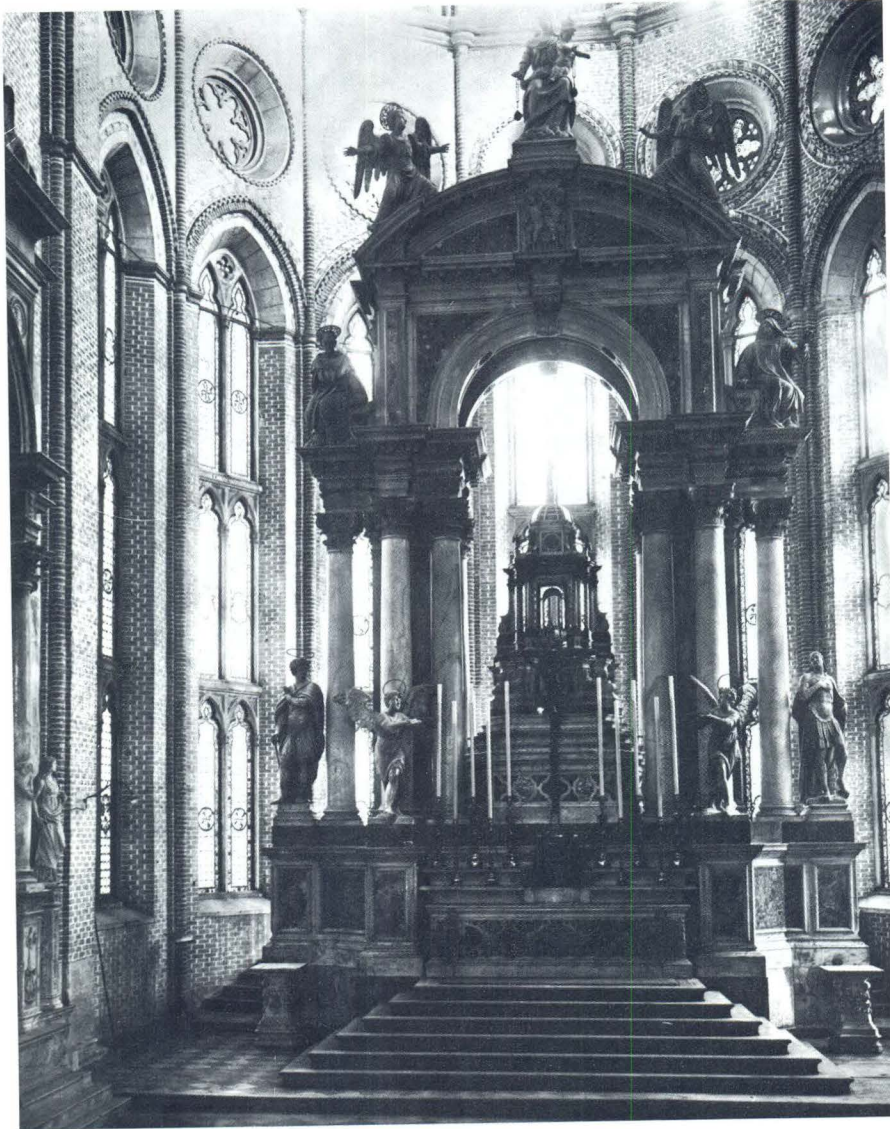
¹² E. A. Safarik, *Per la pittura veneta del Seicento: Francesco Ruschi*, *Römisches Jahrbuch für Kunstgeschichte*, Rim 1976., fot. 29, kat. jed. 18. str. 331-332; R. Pallucchini, *La pittura veneziana del Seicento II.*, Milano 1981., f. 490.

¹³ P. Rossi, n. dj., 165.

¹⁴ N. Ivanoff, *Una ignota opera del Longhena, L’altar maggiore dei Tolentini*, *Ateneo veneto* vo. 132, N. 7-12, luglio-dicembre 1945., anno CXXXVI, 96-100.

¹⁵ C. Ivanovich, *L’Istoria ne’ Marmi, ovvero Memorie gloriose di Giovanni Pesaro, fù Ser. mo Principe di Venezia*, figurate nel di lui Regio Mausoleo (C. M. c. Venezia, ms. Correr 384). Na naslovnom listu Ivanovićeve knjige piše: “Marmi loquaci, ovvero il Regio Mausoleo, che rappresenta le Memorie gloriose di Giovanni da Pesaro fù Serenissimo Principe di Venezia Divisi in tre libri.” (ms. Correr 876). Usp. P. Rossi, I. “Marmi loquaci” del Monumento Pesaro ai Frari, *Venezia arti 4* (Bollettino del dipartimento di storia e critica delle arti dell’ Università di Venezia, Venezia 1990., 84-92.

Venecija, SS. Giovanni e Paolo, Glavni oltar

Maria della Salute Cavrioli radi kipove dviju sibila iznad središnjeg portala (1663.),¹⁶ a za nadgrobnii spomenik Girolama Cavazze u crkvi S. Maria dell' Orto, u istom gradu, kipove Mudrosti i Velikodušnosti (prije 1657.).¹⁷ U bazilici sv. Ante u Padovi, na drugom bočnom

¹⁶ C. Semenzato, n. dj., 84.

¹⁷ C. Semenzato, n. dj.

Venecija, S. Pietro di Castello, oltar bl. Lovre Giustinianija

oltaru u lijevom brodu, koji je projektirao arhitekt Giuseppe Sardi, Cavrioli 1654. godine radi kipove sv. Benedikta i sv. Ante Padovanskog.¹⁸

Navedena su sva poznata Cavriolijeva djela, kipara kojemu se na temelju morfoloških oznaka i stilske analize mogu pripisati i zadarski brončani anđeli na glavnom oltaru u crkvi sv. Šime. Njegova relativno kratka karijera, od prvih poznatih djela u crkvi S. Giovanni e Paolo iz 1632. do 1670. godine kada umire, ne pokazuje, začudno, gotovo nikakve znakove evolucije ili mijene u stilskom postupku. U svom, još uvijek vrijednom tekstu "Monsu Giusto e altri collaboratori del Longhena"¹⁹ već spominjani Ivanoff je

¹⁸ G. Bresciani Alvarez, L'altare della Deposizione nella basilica del Santo in Padova, *Il Santo*, anno IV-fasc. 3., 1964., sett. - dic., 289-303.

¹⁹ N. Ivanoff, Monsu Giusto e altri collaboratori del Longhena, *Arte veneta* 5-6-7-8, Venezia 1948., 115-126.

Francesco Cavrioli, Andeo s oltara bl. Lovre Giustinianija, Venecija, S. Pietro di Castello

ispravno istaknuo da mletačka “barokna skulptura u Seicentu gravitira oko ličnosti izvanrednog Longhene. Oslobođena svakog plastičkog kriterija, otvorena prema slikarskim strujanjima epohe, ona je po običaju imala karakter jasno podređen arhitekturi, nastajala je s jasnim scenografskim nakanama a u cilju da se promatra iz jednog očišta”.²⁰

Cavrioli pripada generaciji koja se oblikovala prije Le Courtova dolaska u Veneciju, gdje se ovaj flandrijski kipar rimskog školovanja spominje 1657. godine. On je s Clementom Mollijem otvorio put baroknim kiparskim strujanjima, iako se i za skulpturu Seicenta u Veneciji može primijeniti ista misao koja se navodi za slikarstvo toga doba, da su revolucionari bili doseljeni umjetnici, a ne mnoštvo epigona izraslih na baštini Cinquecenta. U kiparstvu su to bili M. Barthel, T. Ruer i nadalje G. Le Court. N. Ivanoff je, možda u tom duhu, podijelio mletačko ranobarokno kiparstvo u dvije grupe: “Oko sredine 17. stoljeća dva se pravca mogu jasno razlikovati: jedan je akademska struja s klasičizirajućim okusom, a predstavljaju je Trevizanac F. Cavrioli i Mlečanin Bernardino Falconi, značajan za Cabiancine početke. Druga je struja označena “da quel non so qual andamento misto da gusto tedesco e d’italiano”, kako je zabilježio Cicognara, a predstavljaju je strani umjetnici koji su rezali kamen kao drvo, tumačeći na svoj način Berninijevu lekciju. U ovu grupu spadaju M. Barthel, T. Ruer i najznačajniji među njima G. Le Court”.²¹

Cavrioli se jasno prepoznaje kao provincijalni i dosljedni nastavljatelj kasnorenesansnog mletačkog kiparstva. Rođen u zaleđu Venecije, on se u svom školovanju nije upoznao s tekućim kiparskim strujanjima rimskog baroka: pa i u kasnijem umjetničkom razvoju on neće biti sklon mijenjati otprije uspostavljena načela oblikovanja kipa, bez obzira oblikuje li u bronci ili u mramoru. Cavriolijevi su kipovi zbijeni i snažnih udova, statični i bez izrazitijeg nagnuća prema nemirnoj kretnji, melodramatičnom izrazu i složenoj kompoziciji, dok je pokret uvijek ograničen, kontroliran i oslonjen na prethodna iskustva. Kao tradicionalistički usmjeren kipar, radeći u sjeni Longhene kojega prati u S. Nicolò dei Tolentini, S. Maria della Salute, S. Pietro di Castello, S. Giovanni e Paolo i S. Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji, on je svoje kipove postavljao na Longhenine scenografski oblikovane oltare kao po nekom zadatku: njegova elementarna i jednostavna skulptura dopunja Longhenine oltare i logično funkcionira u tom razvijenom arhitektonskom okviru.

Ono po čemu se Cavrioli prepoznaje je prvenstveno oblikovanje tijela i način nabi- ranja draperije: udovi njegovih likova su vretenasti i kompaktni, ali bez isticanja anatom- skih pojedinosti, što su barokni kipari u generaciji što sljedi koristili kao jedno od osnovnih izražajnih sredstava da bi naglasili naturalizam i istakli pikturalne kvalitete mramorne skulpture. Nabori na draperijama su ravni i glatki, zbijeni i plošni, sumarno obavijajući nepokretna i kompaktna tijela, “mrtva u svojoj jezgri”,²² koja su još oblikovana u sjeni “klasičnog ideala integrirane skulpture”.²³ Uravnoteženi, monumentalni kipovi anđela,

²⁰ N. Ivanoff, *Monsu Giusto e altri...*, n. dj.

²¹ Isto.

²² V. Horvat Pintarić, *Francesco Robba*, Zagreb 1961., 45.

²³ J. Pope Hennessy, *Italian High Renaissance and Baroque Sculpture*, Oxford 1986., 79.

Francesco Cavrioli, Andeo s oltara bl. Lovre Giustinianija, Venecija, S. Pietro di Castello

sapete i teške kretnje, geometrizirani linearizam draperije koja pada u slapovima i steže se u gustim slojevima podjednako su tipični na svim primjerima: na oltarima u S. Giovanni e Paolo, S. Pietro di Castello u Veneciji i crkvi sv. Šime u Zadru. I način oblikovanja kose uvijek ostaje isti: "sitničavo" i gusto zarezane kovrče koje rastu na oblom, bezizražajnom licu, širom otvorenih očiju, istaknutih jagodica i brade.

Cavriolijeva nazočnost u Zadru u 17. stoljeću izražava čvrstu povezanost toga grada sa suvremenim kiparskim zbivanjima u Veneciji. O vrsnoći barokne plastike u Zadru moći će se cjelovito pisati tek kada se prepoznaju u tom gradu autori triju nadgrobnih spomenika, te analiziraju još neki oltari (sv. Frane, sv. Šime...), ali je, već sada, moguće iznijeti neka zapažanja.²⁴

Skulptura 17. i 18. stoljeća predstavljena je u Zadru djelima B. Longhene, G. Garzottija, A. Corradinija, Giuseppe Gropellija, A. Vivianija, L. Coste, F. Cabianca, A. Tagliapietra, G. M. Morlaitera i drugih kipara. Takvu množinu uglednih umjetnika mletačkog baroka ne susrećemo ni u jednom drugom dalmatinskom gradu: u Zadru su narudžbe bile brojne, a izbor umjetnika promišljen; stoga je i raspon djela veći, iako i ovdje ostaje u okviru crkvenih narudžbi pa je isključivo sakralnog karaktera.²⁵

Iz dosadašnjeg parcijalnog objavljivanja umjetnina nije se ni moglo uočiti da su umjetnici prve generacije djelatni u Zadru bili čvrsto profesionalno vezani uz B. Longhenu. Već je naglašena suradnja Longhene i Cavriolija, koja je trajala i nakon što je Longhenin omiljeni kipar postao G. Le Court. Među najbliže Longhenine suradnike spadali su i klesari Baldissera i Gerolamo Garzotti. Girolamo se rodio 1619., a 1672. godine je bio među "padroni di bottega" u župi S. Simeon Grande u Veneciji. Iste je godine bio izabran s kiparom Giovannijem Grassijem za predsjednika udruženja klesara, kojemu je umjetnički upravitelj Alessandro Tremignon.²⁶ U ugovoru za izradu oltara u crkvi sv. Krševana u Zadru Girolamo Garzotti se spominje kao arhitekt.²⁷ Time nije iscrpljena njegova aktivnost u Zadru. Prije toga, 30. siječnja 1668., ugovaraju Baldassare Longhena i Gerolamo Garzotti da će izraditi oltar Gospe od Karmela u crkvi sv. Frane u Zadru u roku od jedne i pol godine, do blagdana Gospe Karmelske 1670., za cijenu od 2900 dukata. Zadarski oltar će, prema ugovoru, biti vjerna kopija glavnog oltara u crkvi S. Daniele u Veneciji, s manjim izmjenama i dopunama, kao npr. "puttino di marmo... nella cartella del remenato... in rilievo..." te različitim svetačkim figurama koje će se postaviti na oltar, vezano za njihovo

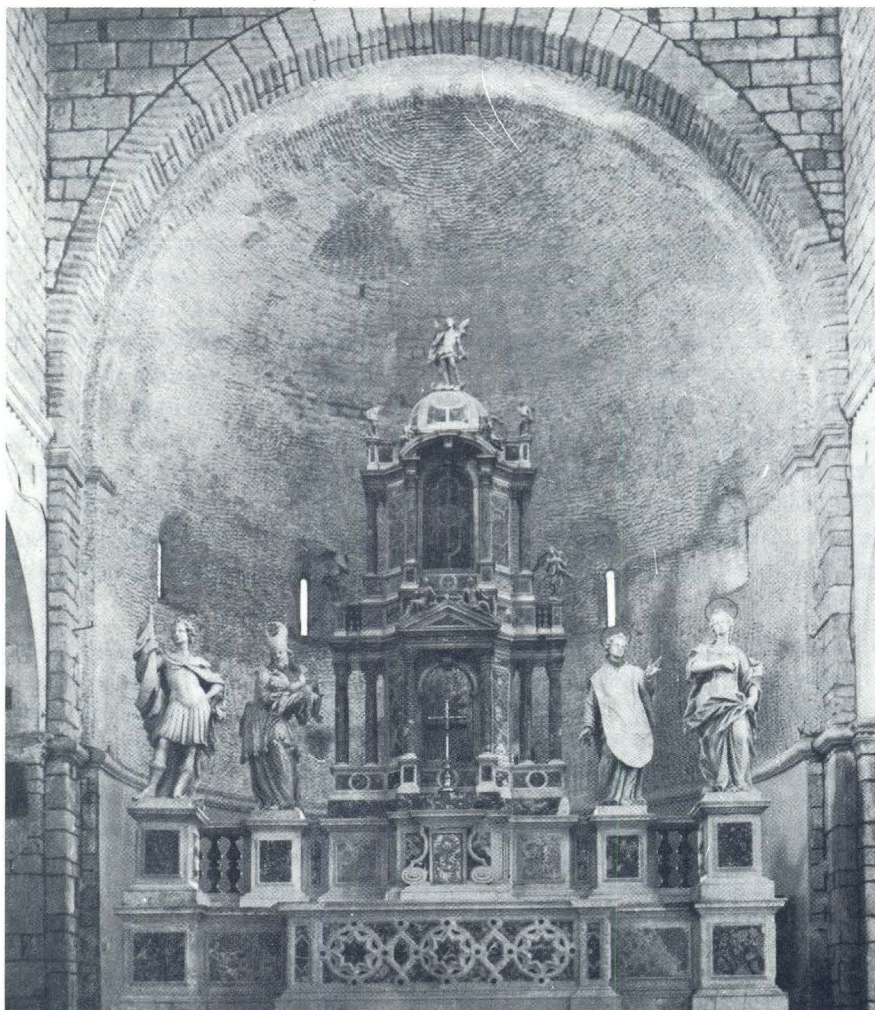
²⁴ R. Tomić, n. dj., 317-331.

²⁵ Usp. npr. Petriciolijev pregled barokne skulpture u Zadru u T. Raukar - I. Petricioli - F. Švelec - Š. Peričić, *Prošlost Zadra 3, Zadar 1987.*, 550-554; K. Prijatelj, Barokne umjetnine u crkvi sv. Krševana u Zadru, u 1000 godina samostana sv. Krševana u Zadru, Zadar 1990., 221-229. sa starijom literaturom. Barokna je skulptura osim u Zadru i Dubrovniku grupirana i po brojnim bokeljskim crkvama, ali je mahom iz 18. stoljeća, često iz druge polovine kada se već osjećaju utjecaji dolazećeg klasicizma. Ali skulptura Boke Kotorske nije cjelovito proučena: ogroman Cabiancin opus zaslužuje dodatna zapažanja i čvršću katalogizaciju na relaciji umjetnik - radionica. Svi ostali oltari, osim žrtvenika Gospe od Škrpjela, još su uvijek izvan literature.

²⁶ G. Vio, Nella cerchia dei Longhena, *Arte veneta* 40, Venezia 1986., 227.

²⁷ G. Vio, n. dj. 227, bilješka 28; I. Čoralić, n. dj.

G. Garzotti - A. Tagliapietra, Glavni oltar, Zadar, crkva sv. Krševana

štovanje.²⁸ Za rastavljeni oltar u crkvi S. Daniele u Veneciji Francesco Cavrioli radi ukras u bronci, jednako kao i na Longhena-Garzottijevom oltaru Francesca Morosinija u S. Pietro di Castello. P. Rossi je istaknula sličnost Morosinijeva i zadarskog oltara te utvrdila da je anđela u zaglavnom kamenu lučnog otvora na mletačkom oltaru izradio F. Cavrioli.²⁹ Pa i na remek-djelu Longheninih oltarnih projekata, na žrtveniku sv. Lovre Giustinianija, rade uz ostale i G. Garzotti i F. Cavrioli. Stoga ne začuđuje da je arhitektura tog oltara bila predložak za Garzottijev oltar u crkvi sv. Kreševana: razlike su u pojedinostima (oblici

²⁸ G. Vio, n. dj., 227-228, bilješka 32.

²⁹ P. Rossi, n. dj. 163-169.

inkrustacija npr.), ali ne i u osnovnoj zamisli s visokim bazama za kipove i balustradom. Škrinju i kip. sv. Lovre u Zadru, zbog drugačije funkcije oltara, zamjenjuje visoko sve-tohranište, koje kao da je proizišlo iz Longhenina rješenja oltara S. Nicolò dei Tolentini.³⁰

Što se pak tipologije oltara sv. Šime tiče, može se bez dvojbe utvrditi da je i njegov model bio Longhenin oltar sv. Lovre Giustinianija, predstavljen i poznat u skicama već 1646. godine, ali kojega se izvedba nastavila kroz cijelo iduće desetljeće.

Koncept oltara pretpostavlja anđele koji nose škrinju s relikvijima svetaca. Mletački je oltar razvijeniji: na škrinji je Le Courtov ekstatični kip sv. Lovre, a bočno, uz anđele, na visokim postamentima su kipovi sv. Petra, sv. Pavla, sv. Marka i sv. Ivana Krstitelja. Zadarski je oltar naručen 1648. godine te je gotovo istodoban svom mletačkom uzoru, tim više što se izvedbe oltara u crkvi S. Pietro di Castello odužila. Longhenin oltar u staroj mletačkoj katedrali nije utjecao samo na oblik oltara u Zadru, već i na brojne žrtvenike u Venetu. Tako je u prostranoj benediktinskoj bazilici sv. Justine u Padovi Alessandro Tremignon podigao čak šest oltara po uzoru na navedeni Longhenin oltar. Između 1679.-1682. godine taj je altaris podigao oltare Nevine dječice, sv. Julijana ispovjednika, sv. Urija, sv. Maksima sv. Felicite i sv. Arnalda. Svi ti padovanski žrtvenici imaju isti oblik: u sredini je svečeva raka, a bočno su anđeli koji podržavaju ili adoriraju moći dotičnog sveca u urni.³¹

³⁰ N. Ivanoff, n. dj. (14), 96-100; Longhena, n. dj., 159. Buduća će istraživanja zadarske barokne skulpture jamačno razjasniti još neku pojedinost vezanu za ovu grupi kipara, arhitekata i altaris. Ovdje nije odgovoreno na pitanje je li G. Garzotti tek izvođač ili i projektant oltara u crkvi sv. Krševana. Komu treba pripisati mramorni dio oltara (stipes) sv. Šime, Garzottiju i Longheninu krugu, ili nekom trećem? Jesu li Longhena i njegovi suradnici sudjelovali i u izradi bočnih oltara u crkvi sv. Frane, a Francesco Cavrioli u njihovom kiparskom ukrašavanju? Tko su autori drvenih i mramornih kipova na glavnom oltaru u crkvi sv. Frane, onih izrazitijih drvenih? Možda Giambattista Floriani "scultor da legname" kojemu se 1654. i 1655. godine isplaćuje novac za kipove na Morosinijevu oltaru u crkvi S. Pietro di Castello? Tko je autor središnjih kamenih anđela na oltaru crkve sv. Šime?

³¹ P. L. Zavatto - N. Ivanoff - G. Bresciano Alvarez - R. Pepi - A. Sartori, La basilica di Santa Giustina, arte e storia, Padova 1970., (predgovor G. Fiocco). Usp. tekst N. Ivanoff, Sculture e pitture dal quattrocento al settecento, 169-345. Ipak, treba istaći da je kipar Clemente Molli već 1639. g. podigao u mletačkoj crkvi S. Canziano oltar s moćima sv. Maksima, na kojemu dva anđela nose raku sa svečevim likom. S obzirom da Molli i Cavrioli surađuju na oltarima nastalim po projektima B. Longhene (S. Pietro di Castello, SS. Giovanni e Paolo), i da su, u određenom smislu, i u stilskom izrazu bliski, ostaje otvoren problem utjecaja i prožimanja dvaju umjetnika u ranobaroknom kiparstvu Venecije. Za Mollija usp. C. Semenzato, n. dj. 18-19, 84-85, fot. 9 i 11. Trebat će još utvrditi tko je ljevač brončanih anđela. U ugovoru za oltar u crkvi S. Nicolò dei Tolentini spominje se "bronzèr" Carlo Trabucco, što možda govori da Cavrioli nije osobno lijevao vlastite modele. U poglavlju "Ljevači i kipari" knjige "Roman Baroque Sculpture The Industry of Art" Jennifer Montagu raspravlja o položaju i značenju ljevača u procesu nastanka umjetničkog djela u baroknom Rimu.

"Dok su ljevači koji su sami mogli kreirati kip bili rijetki, još su rjeđi bili kipari koji su mogli lijevati vlastite modele. U stvari, u 17. stoljeću bila su, što znam, samo dva kipara u Rimu sposobna da odliju svoje kipove u broncu". Usp. J. Montagu, Roman Baroque Sculpture, The

Nema sumnje da je zadarski oltar postao uzorom za onu grupu baroknih oltara u dalmatinskim crkvama podignutih u 17./18. stoljeću lokalnim zaštitnicima i gradskim patronima kojih su se relikvije čuvale u tim sredinama (Trogir, Split, Hvar, Blato na Korčuli, Dubrovnik i Kotor).

Industry of Art, New Haven-London 1989., 62. Jamačno je slično stanje bilo i u Veneciji, pa treba pretpostaviti da ni Francesco Cavrioli sam nije svoje modele odlijevao u broncu.

GLI ANGELI BRONZEI DI FRANCESCO CAVRIOLI SULL'ALTARE

DI S. SIMEONE A ZADAR

Radoslav Tomić

Per ordine del provveditore e comandante dalmata nella guerra contro i Turchi, Leonardo Foscolo, a Venezia nel 1648 furono fusi con il bronzo dei cannoni saccheggianti ai Turchi due grandi statue di angeli, e collocate sull'altare marmoreo che sostiene l'arca di S. Simeone con le reliquie del santo nella omonima chiesa zaratina. In base all'analisi stilistica gli angeli vengono attribuiti allo scultore del primo barocco veneziano Francesco Cavrioli, che lavorò sia in marmo che in bronzo. Gli angeli zaratini sono relativamente al modellato molto simili agli angeli di Cavrioli sull'altare maggiore nella chiesa di S. Giovanni e Paolo, sull'altare del beato Lorenzo Giustiniani in S. Pietro di Castello. Si accerta che Cavrioli fu collaboratore del noto architetto Baldassare Longhena, e che come alcuni altri scultori veneziani della prima metà del XVII sec. corredeva i suoi altari con statue in marmo e in bronzo.

Allo stesso tempo si delinea con maggior vigore l'importanza di Baldassare Longhena e dei suoi collaboratori per la scultura barocca a Zadar (Zara). In questa città si ricorda anche un altro collaboratore del Longhena, Gerolamo Garzotti che nel 1668-1670 innalzò con Longhena l'altare maggiore della chiesa di S. Francesco, e dal 1672 al 1701 l'altare nella chiesa di S. Grisogono su cui Alvise Tagliapietra colloca quattro statue in marmo dei santi protettori di Zadar.

Per l'architettura degli altari nella chiesa di S. Grisogono si accerta la relazione con l'altare del beato Lorenzo Giustiniani nella chiesa veneziana di S. Pietro di Castello che fu ugualmente eretta, su progetto del Longhena, da G. Garzotti. Lo stesso altare fu anche il modello per l'altare di S. Simone (*stipes* con due angeli che portano l'arca con le reliquie del santo). Con ciò l'invenzione di Longhena si diffonde lungo la costa croata (Zadar, Trogir, Split, Hvar, Blato a Korčula, Dubrovnik e Kotor).